

УДК 330.342:167.1

*Проф. Г.І. Башнянин, д-р екон. наук;
доц. О.С. Вербова, канд. екон. наук; ст. викл. Р.П. Шевчик – Львівська КА;
доц. Г.С. Третьак, канд. екон. наук – Львівський регіональний інститут
державного управління УАДУ при Президенті України*

ДИНАМІЧНІ ТИПИ ДЕРЕГУЛЮВАЛЬНОГО ЕФЕКТУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Досліджуються проблеми ефективності дерегулювання економічних систем у перехідних економіках. Аналізуються чинники, що визначають формування та зміну рівня дерегулювальної ефективності та дерегулювальної еластичності економічних систем перехідного типу.

*Prof. G.I. Bashnyanyn; assoc. prof. O.S. Verbova; assoc. prof. R.P. Schevchyk –
L'viv commercial academy; assoc. prof. G.S. Tretyak – L'viv regional institute of
the state management UASM beside President of Ukraine*

The dynamical types of the deregulation effects of economical systems

The article researches problems the effectiveness of the deregulation of economical systems in transition economies. It is analyses factories that are determine forming and change the equal of deregulation effectiveness and deregulation elasticity the economical systems of transition type.

I. Вступ

У світовій економічній науці усталеним є загальний висновок про те, що дерегулювання здебільшого позитивно впливає на економіку чи окремі її сегменти. В сучасній українській економічній науці проблема ефективності дерегулювальних процесів залишається малодослідженою. Зокрема, не існує жодної фундаментальної праці, де б її проаналізували в контексті становлення та розвитку перехідної економіки. Здебільшого згадана проблема аналізується абстрактно, або на матеріалі так званих зрілих чи розвинутих економічних систем. У дослідженні ми прагнемо дослідити проблему *ефективності дерегулювальних процесів у перехідних економіках*, які формуються і розвиваються в напрямі становлення та розвитку змішаних систем, тобто ринково-державних та державно-ринкових систем.

Пропонована стаття відрізняється від аналогічних досліджень як у зарубіжній, так і вітчизняній економічній літературі як минулого, так і сучасного етапу розвитку економічної науки.

II. Постановка завдання

Метою нашої статті є виявлення загальних методологічних підходів до метрологічного відображення динамічних типів дерегулювального ефекту економічних систем.

III. Результати

Між періодом здійснення дерегулювання економічних систем і її соціально-економічними ефектами (наслідками) існує певний період часу, який називається *лагом часу*. Він може бути дуже значним, менш значним, ближчим до моменту здійснення певних дерегулювальних дій, чи, навпаки, віддаленішим. Об'єктивний факт існування лагу часу між періодом здійснення пе-

вних дерегулювальних дій і їх ефектами неодмінно потрібно враховувати в теоретичному аналізі дерегулювальних процесів і становлення та формування загальної теорії дерегулювання чи загальної теорії економічних систем (політичної економії).

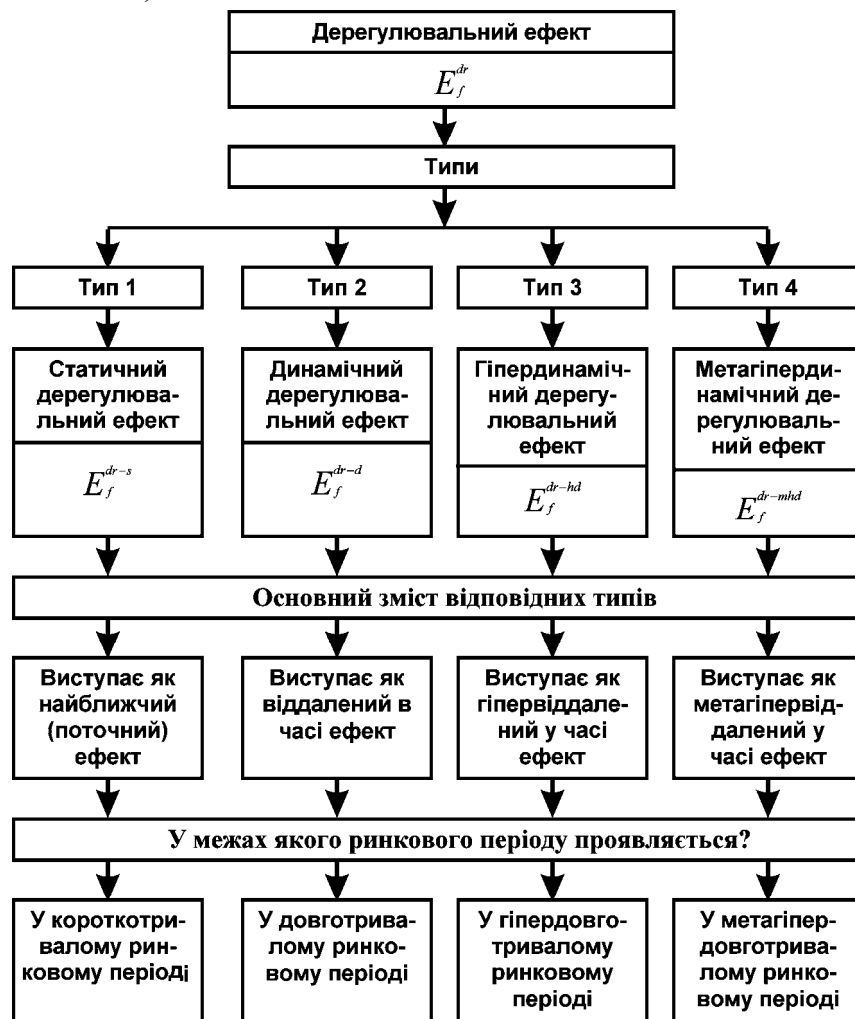

Рис. 1. Динамічні типи дерегулювального ефекту економічних систем

Умовно можна виокремити чотири функціональних (функціонально-динамічних) типи дерегулювальних ефектів, кожен з яких буде основою формування відповідного динамічного (функціонально-динамічного) типу дерегулювальної ефективності економічних систем (рис. 1). Перший – *статичний* (поточний, найближчий, тобто такий, що проявляється в короткотривалому ринковому періоді чи, навіть, у цей, поточний момент часу) дерегулювальний ефект (E_f^{dr-p}). На його основі і в його об'єктивних межах можна виділити відповідний тип дерегулювальної ефективності. Статичний, чи поточний, дерегулювальний ефект є найпомітнішим, його без особливих труднощів помічають навіть недосвідчені і недостатньо кваліфіковані дослідники. Така його "легка вловлюваність" може мати і негативні теоретичні наслідки, бо дуже часто "за ним" дослідник уже не помічає інших наслідків певних дерегулювальних дій і абсолютизує факт емпіричного (і теоретичного) формування цього типу дерегулювального ефекту. Якщо він позитивний, то на цій підставі формується помилковий висновок (точніше, не зовсім пра-

вильний, або частково правильний) про тільки позитивний вплив дерегулювання на економічний розвиток.

Такої думки дотримуються послідовники класичної (сучасної неокласичної) школи політичної економії, які оцінюють дерегулювання як тільки або переважно (в гіршому випадку) позитивний економічний процес. Другий – *динамічний* (віддалений у часі) дерегулювальний ефект, який проявляється не в даний поточний момент часу (не в момент здійснення дерегулювальних дій), а через відповідний лаг (проміжок) часу. Динамічний (віддалений) дерегулювальний ефект помітити значно важче, для його виявлення необхідно вийти за межі короткотривалого ринкового періоду (в цьому ринковому періоді він ще непомітний, а тому можна дійти хибного висновку про його повну відсутність, що буде суперечити очевидним емпіричним фактам) і увійти науковими методами в так званий довготривалий ринковий період, в якому і може реалізуватися цей тип функціонально-динамічного дерегулювального ефекту. Третій – *гіпердинамічний дерегулювальний ефект*, що може реалізуватися за межами довготривалого ринкового періоду, тобто у *гіпердовготривалому ринковому періоді*. За ступенем своєї віддаленості від поточних дерегулювальних дій він є гіпервіддаленим і помітити його ще важче, ніж власне динамічний дерегулювальний ефект. Четвертий – *метагіпердинамічний* (метагіпервіддалений у часі щодо поточних дерегулювальних дій) дерегулювальний ефект, що може бути виявлений лише досить досвідченим дослідником і лише за умови, що економічний аналіз здійснюється в *метагіпердовготривалому* (історичному, можна сказати) ринковому періоді.

Дослідження дерегулювальних процесів буде цілісним і завершеним лише тоді, коли ми його "проведемо" через усі перелічені ринкові періоди часу. Лише за такої умови ми отримаємо принципову можливість виявити не тільки найближчі (помітні) ефекти дерегулювання, а й ефекти будь-якого ступеня віддаленості від певних дерегулювальних процесів. Якщо економічний аналіз "обривається" у певний період часу і за його межі не виходить, завжди існує загроза *короткозорості наукових висновків*, які будуть справджуватися лише частково і лише за певних умов (у відповідному часовому коридорі, відповідному ринковому періоді).

Усі сучасні (і не тільки сучасні, а й історичні) школи політичної економії відрізняються, в тому числі за вказаним параметром. Одні з них досліджують економічні процеси в короткотривалому ринковому періоді, інші – в довготривалому, а треті – в гіпердовготривалому чи навіть в історичному розрізі. Залежно від того, в якому коридорі часу діє та чи інша школа політичної економії, ми матимемо різні за ступенем достовірності наукові результати. Дуже часто різні школи політичної економії формують різні (прямо протилежні) висновки не тому, що одні з них є правильними, а інші – помилковими, а тому, що аналіз здійснюється в різних ринкових періодах. До короткотривалого економічного аналізу тяжіють, як ми вже зазначали, класична (і сучасна неокласична) економічна теорія. Сучасна кейнсіанська економічна теорія аналізує економічні процеси за межами короткотривалого ринкового періоду і вклинюється, тією чи іншою мірою, в довготривалий чи, на-

віть, гіпердовготривалий періоди. А так звані історичні напрями розвитку економічної теорії (до яких можна віднести і марксистську політичну економію) тяжіють до дослідження економічних процесів з історичних позицій, тобто з позицій історичних наслідків певних поточних економічних дій. Це дає підстави розглядати різні школи політичної економії не як правильні чи хибні, а як такі, що доповнюють одна одну і лише взяті разом, в єдності можуть становити зміст сучасної загальної теорії економічних систем (політичної економії). Цю досить цікаву теоретичну і методологічну обставину неодноразово підкреслюють Г.І. Башнянин і деякі інші автори [1-11].

Чотирьом типам дерегулювального ефекту (статичному – динамічному – гіпердинамічному – метагіпердинамічному) відповідають чотири типи дерегулювальної ефективності (рис. 2).

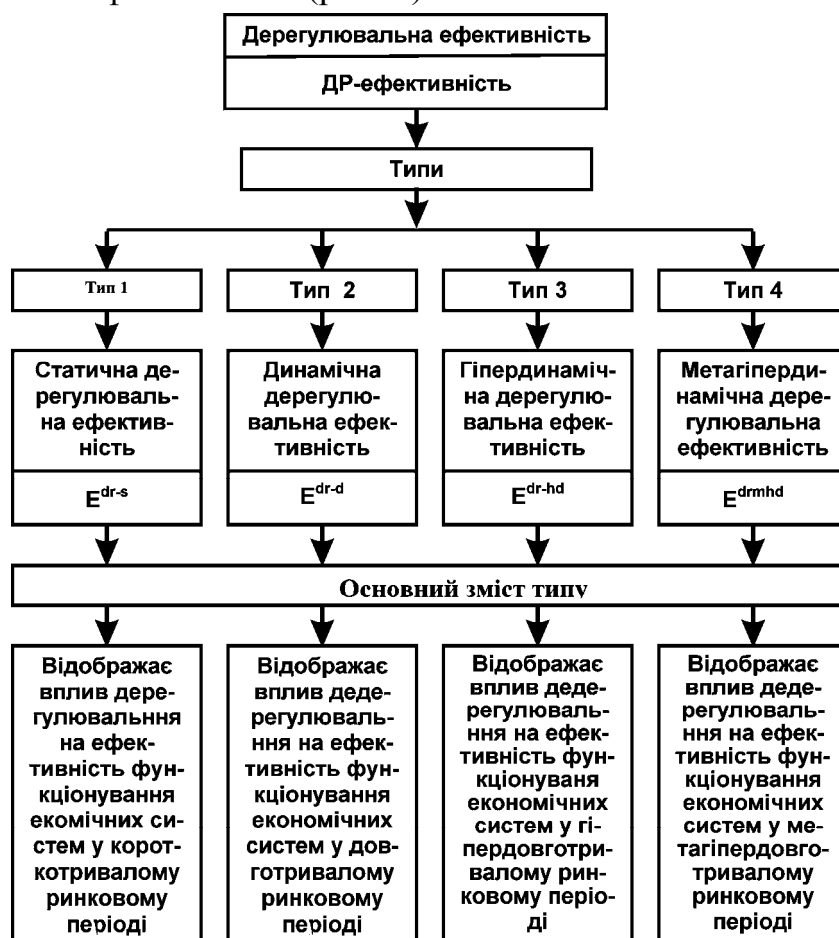

Рис. 2. Динамічні типи дерегулювальної ефективності (за параметром тривалості ринкового періоду)

Тип 1 – статична дерегулювальна ефективність, яка відображає вплив дерегулювання на функціонування економічної системи в короткотривалому ринковому періоді. За своїм рівнем вона може бути як позитивною, так і негативною (чи нейтральною) і визначається за формулою (рис. 2)

$$E^{dr-s} = E_f^{dr-p} : DR,$$

де E^{dr-s} – статична дерегулювальна ефективність, E_f^{dr-p} – поточний (найближчий) дерегулювальний ефект; DR – масштаби дерегулювання.

Формула статичної дерегулювальної ефективності базується на передумові про те, що лаг часу між здійсненням певних дерегулювальних дій і формуванням статичного дерегулювального ефекту є мінімальним, або навіть повністю відсутній (будь-яка дерегулювальна дія супроводжується негайним формуванням відповідного дерегулювального ефекту).

Тип 2 – *динамічна дерегулювальна ефективність*, яка відображає вплив дерегулювання на ефективність функціонування економічних систем в довготривалому ринковому періоді (E^{dr-d}). Для її визначення треба зіставити динамічний (віддалений у часі від поточного моменту часу) дерегулювальний ефект (E_f^{dr-v}) і поточні масштаби дерегулювання (DR) за (див. рис. 3)

$$E^{dr-d} = E_f^{dr-v} : DR.$$

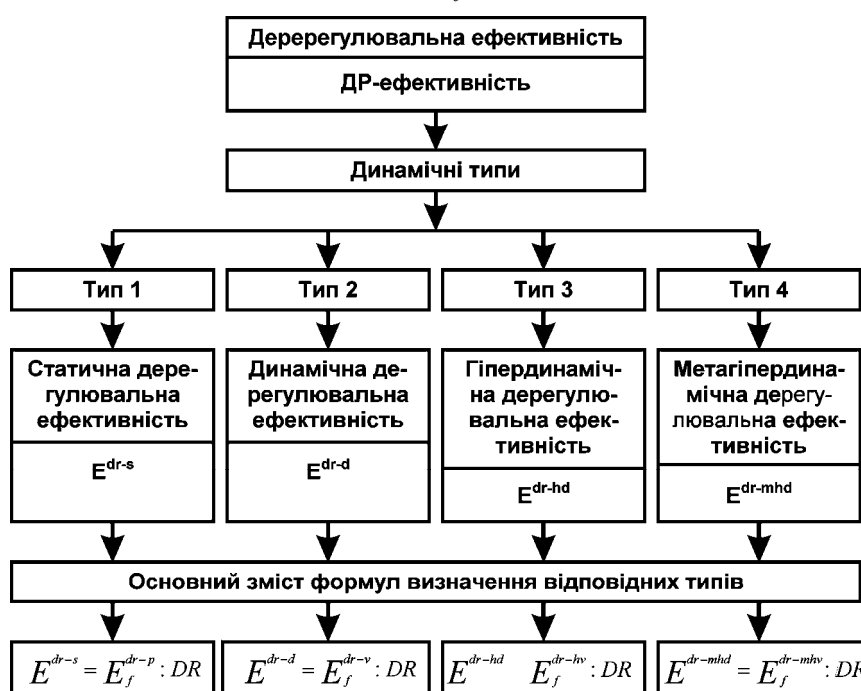

Рис. 3. Формули динамічних типів дерегулювальної ефективності (варіант чистого впливу): E_f^{dr-p} , E_f^{dr-v} , E_f^{dr-hv} , E_f^{dr-mhv} – дерегулювальні ефекти, відповідно, поточний, віддалений, гіпервіддалений і метагіпервіддалений

Тип 3 – *гіпердинамічна дерегулювальна ефективність* (E^{dr-hd}), що відображає вплив дерегулювання на ефективність функціонування економічних систем у гіпердовготривалому ринковому періоді. Для її визначення необхідно зіставити гіпервіддалений дерегулювальний ефект (E_f^{dr-hv}) з поточними масштабами дерегулювання (DR):

$$E^{dr-hd} = E_f^{dr-hv} : DR.$$

Тип 4 – *метагіпердинамічна* (історична) дерегулювальна ефективність (E^{dr-mhd}), при визначенні якої ми повинні співставляти метагіпервіддалений дерегулювальний ефект (E_f^{dr-mhv}) з поточними масштабами дерегулювання (DR) (див. рис. 3):

$$E^{dr-mhd} = E_f^{dr-mhv} : DR$$

У деяких випадках для метрологічного аналізу дерегулювальної ефективності важливіше визначати не окремі типи (функціонально-динамічного порядку) дерегулювального ефекту (статичного, власне динамічного, гіпердинамічного і метагіпердинамічного) і на цій підставі відповідні типи власне дерегулювальної ефективності, а так званий інтегральний дерегулювальний ефект та інтегральну дерегулювальну ефективність.

Інтегральний дерегулювальний ефект треба визначати не за окремо взятий ринковий період, а за весь період функціонування (чи аналізу) тієї чи іншої господарської системи з підсумком, що наростає. Для прикладу, якщо ми визначаємо інтегральний дерегулювальний ефект (динамічного порядку, звичайно, бо тут мова піде саме про динамічну типологізацію досліджуваної проблеми) за весь довготривалий період, то треба поточний дерегулювальний ефект (що проявляється в короткотривалому ринковому періоді) приплюсувати до динамічного дерегулювального ефекту (що формується і проявляється в довготривалому ринковому періоді) і т.д. Послідовно, здійснюючи цю вище процедуру, ми зможемо отримати чи визначити, принаймні, три типи інтегрального дерегулювального ефекту (рис. 4).

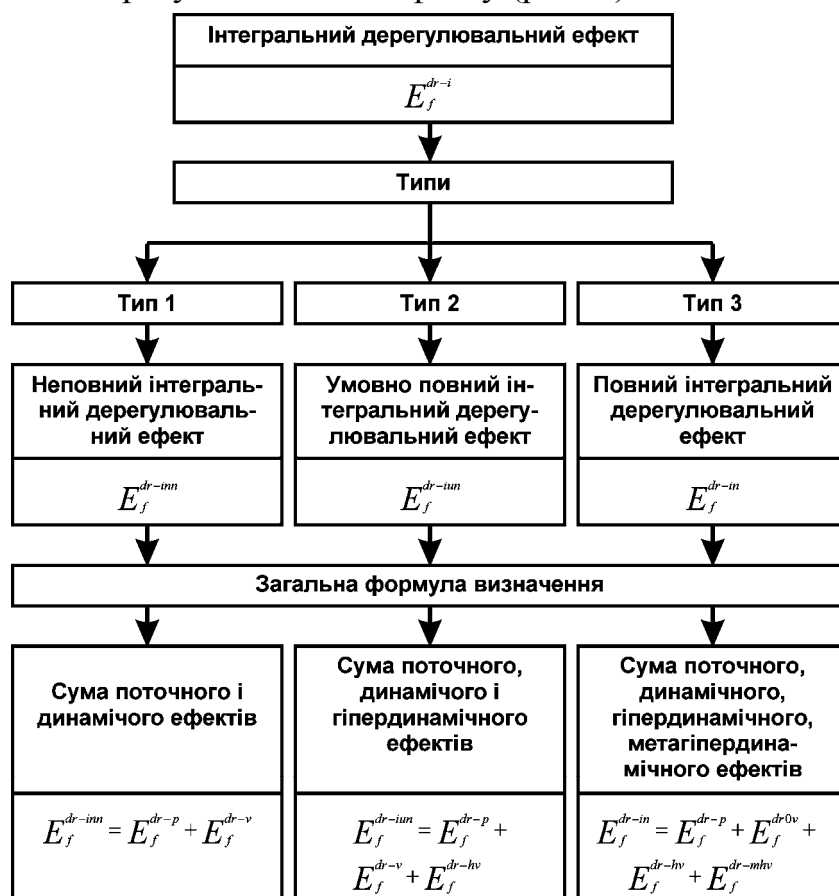

Рис. 4. Типи інтегрального дерегулювального ефекту динамічного порядку

Тип 1 – *нечистий* (неповний) інтегральний дерегулювальний ефект, який визначається як вищевказана сума поточного і динамічного ефектів, тобто

$$E_f^{dr-inn} = E_f^{dr-p} + E_f^{dr-v},$$

де E_f^{dr-inn} – неповний інтегральний дерегулювальний ефект; E_f^{dr-p} і E_f^{dr-v} – дерегулювальні ефекти, відповідно, поточні і віддалені (статичний і динамічний).

Тип 2 – умовно повний інтегральний дерегулювальний ефект (E_f^{dr-iun}), який обчислюється як сума неповного дерегулювального ефекту (E_f^{dr-inn}) і гіпервіддаленого (E_f^{dr-hv})

$$E_f^{dr-iun} = E_f^{dr-inn} + E_f^{dr-hv}.$$

Тип 3 – повний інтегральний дерегулювальний ефект (E_f^{dr-in}), що є сумою всіх чотирьох чистих дерегулювальних ефектів – статичного (E_f^{dr-p}), динамічного (E_f^{dr-v}), гіпердинамічного (E_f^{dr-hv}) і метаягіпердинамічного (E_f^{dr-mhv}) (або сума умовно повного і метаягіпердинамічного):

$$E_f^{dr-in} = E_f^{dr-p} + E_f^{dr-v} + E_f^{dr-hv} + E_f^{dr-mhv}$$

або

$$E_f^{dr-in} = E_f^{dr-iun} + E_f^{dr-mhv}.$$

На основі трьох типів інтегрального дерегулювального ефекту легко визначити відповідний тип дерегулювальної ефективності – неповну, умовно повну і повну (див. рис. 5).

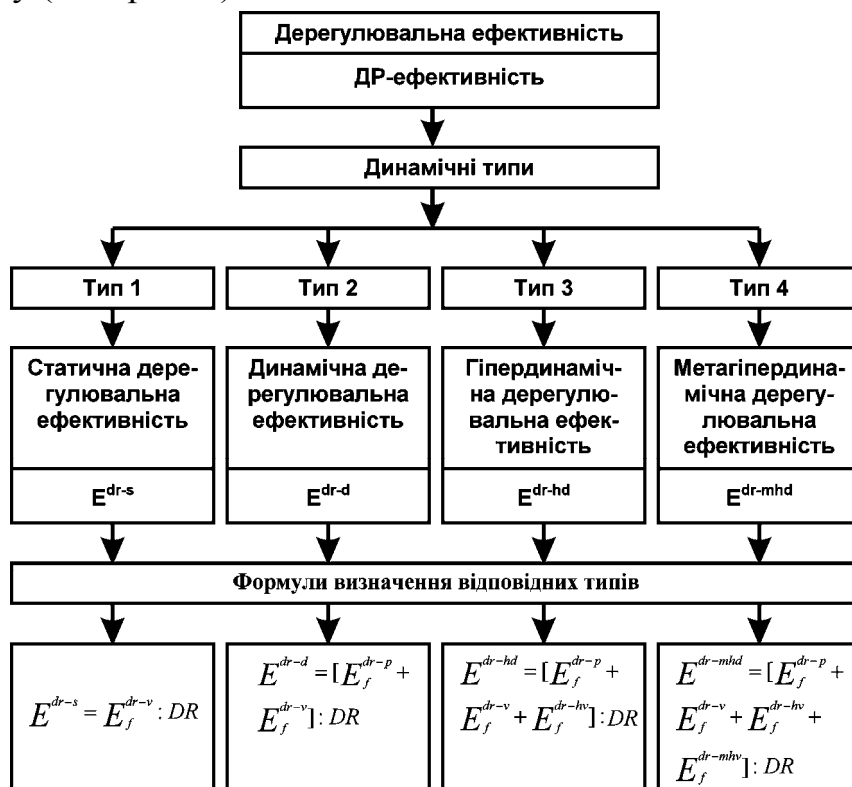

Рис. 5. Формули динамічних типів дерегулювальної ефективності (варіант валового впливу): E_f^{dr-d} , E_f^{dr-v} , E_f^{dr-hv} , E_f^{dr-mhv} – дерегулювальні ефекти, відповідно, поточний, віддалений, гіпервіддалений, мета гіпервіддалений

Неповна інтегральна дерегулювальна ефективність визначається як співвідношення відповідного типу інтегрального дерегулювального ефекту і масштабів дерегулювання (DR), тобто як

$$E^{dr-inn} = E_f^{dr-inn} : DR.$$

Умовно повна – як співвідношення умовно повного інтегрального дерегулювального ефекту і масштабів дерегулювання:

$$E^{dr-iun} = E_f^{dr-iun} : DR;$$

а повна – як співвідношення повного інтегрального дерегулювального ефекту і масштабів дерегулювання:

$$E^{dr-in} = E_f^{dr-in} : DR.$$

Крива динамічної дерегулювальної ефективності може мати різну форму, яка в багатьох випадках детермінується типом економічних систем. Однак загалом можна виокремити два її варіанти: а) вона має форму "перевернутої вгору" літери "С" (у її апроксимованому вигляді, тобто коли криві, з яких вона складається, "випрямлені" (рис. 6); б) вона має форму "перевернутої вниз" літери "С" (рис. 6). За першого варіанта дерегулювальна ефективність із негативної поступово стає позитивною, а за другого, навпаки, із позитивної перетворюється в негативну.

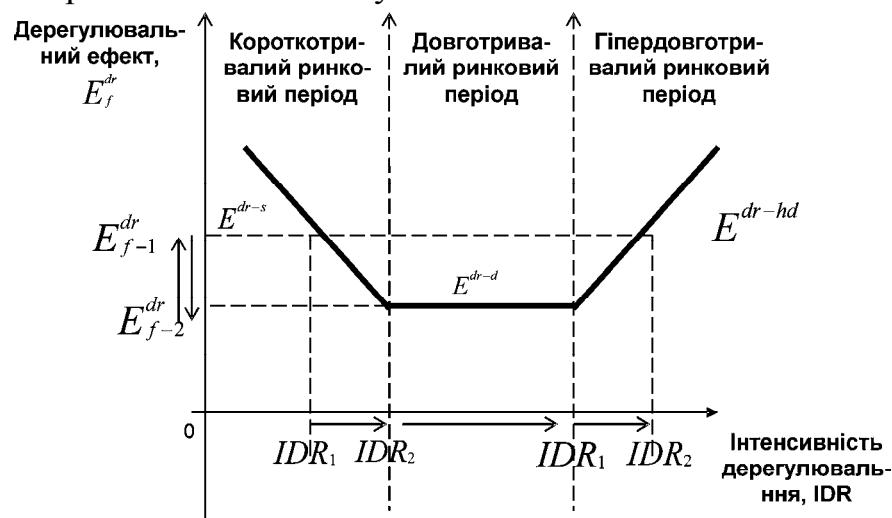

Рис. 6. Крива динамічної дерегулювальної ефективності (варіант переходу негативного впливу в позитивний), (апроксимований варіант)

IV. Висновки

Здійснений у цій статті метрологічний аналіз проблем ефективності дерегулювальних процесів в економіках перехідного типу дає підстави сформулювати такі висновки.

Оцінку ефективності дерегулювальних процесів потрібно здійснювати із функціонально-системних позицій. Деретулювання може супроводжуватися формуванням різних ефектів – мікроекономічного, мезоекономічного, макроекономічного. Найчастіше дерегулювання позитивно впливає на функціонування мікроекономічних систем, однак його мезоекономічний і особливо макроекономічний ефекти можуть бути і негативними. Державна де-

регулювальна політика повинна віддавати пріоритет макроекономічному дерегулювальному ефекту і з його позицій здійснювати оцінку будь-якого дерегулювання.

Для теоретичного аналізу проблем ефективності дерегулювальних процесів важливим завданням є здійснення їх типологізації, яку можна робити з погляду інтенсивності розвитку дерегулювальних процесів, і з погляду ринкових сфер розвитку практики дерегулювання. З позицій інтенсивності розвитку дерегулювальних процесів виділяються такі типи дерегулювання. По-перше, це тотальне дерегулювання, яке зводиться до повної ліквідації будь-якої регулювання і здійснюється найчастіше в конкурентному (гіпорегульованому) секторі національної мікроекономічної системи. По-друге, це гіпердерегулювання, що є характерним для квазіконкурентного (квазірегульованого) сектора економіки і полягає в дуже значному зниженні рівня регулювання. По-третє, це квазідерегулювання як процес помірною зниження рівня регулювання. Воно є характерним для квазімонополістичного (власне регульованого) сектора економіки. По-четверте, це гіподерегулювання – дуже незначне зниження рівня регулювання, яке найчастіше здійснюється в монополістичному (гіперрегульованому) секторі економіки. Загальна логіка розвитку практики дерегулювання полягає в тому, що воно посилюється в міру посилення монополізації і послаблюється в міру послаблення конкурентності економічних систем. Цей факт повинен враховуватися у державній дерегулювальній політиці в умовах будь-якою економіки, у тому числі і перехідної.

Література

1. Башнянин Г.И. Экономическое измерение: структура, принципы. функции. – Львов: Світ, 1994. – 248 с.
2. Хандруев А.А. Гегель и политическая экономия. – М.: Экономика, 1990. – 127 с.
3. Леиашвили П.Р. Анализ экономической ценности. – М.: Экономика, 1990. – 191 с.
4. Бран П. Экономика стоимости. – Кишинев: ИНКО, 1992. – 188 с.
5. Хейне П. Экономический образ мышления. – М.: Новости, 1991. – 704 с.
6. Шухов Н.С. Ценность и стоимость (опыт системного анализа), ч. 1. Проблема ценности и стоимости в зарубежной литературе. – М.: Изд-во стандартов, 1994. – 294 с.
7. **Економічна теорія**: концепція підготовки студентів з економічної теорії в економічному вузі/ За ред. Г.І. Башнянина – К.: ІСДО, 1995. – 87 с.
8. Башнянин Г.І., Копич І.М., Загорський В.С., Носов О.Ю. Про деякі особливості функціонування національної економічної системи в довготривалому періоді// Соціально-економічні проблеми видавничо-поліграфічного комплексу (ВПК) та його інфраструктур. – Львів: УАД, 1996. – С. 258-261.
9. Башнянин Г.І., Загорський В.С., Середа А.Р. Динамічний аналіз перехідної економічної системи України// Соціально-економічні проблеми видавничо-поліграфічного комплексу (ВПК) та його інфраструктур. – Львів: УАД, 1996. – С. 270-272.
10. Башнянин Г.І., Герцунь М.П., Зав'ялова О.Р. Функціональний аналіз перехідної економічної системи України// Матер. конф. професорсько-викладацького складу і аспірантів академії. – Львів: ЛКА, 1997. – С. 3-5.
11. Башнянин Г.І., Копич І.М., Герцунь М.П., Коцупей В.М. Національні мікроекономічні системи: проблеми типологізації і кліометричного аналізу// Вісник Тернопільської академії народного господарства. Спецвип. 1. За матер. Міжнар. наук. конф. "Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: мікроекономічний аспект". – Тернопіль: ТАНГ, 1997. – С. 27-29.